

Metamorfózy štěstí a zvrácená radost

S oblibou kolem sebe pozoruji radost. Těší mě vidět spokojenost, cítit ji v místnosti. Šťastní lidé září zvláštním klidem, který šíří do svého okolí; ne nadarmo se říká, že radost je nakažlivá. Vidět kolem sebe štěstí znamená mít naději, věřit v lepší zítřky. Tato víra je naprostou nutností pro každého člověka, je podmínkou jeho existence. Když se ztratí, život postrádá směr, zastaví se a z lidské bytosti, přemožené zoufalstvím, zbyde jen tělesná schránka.

Takové bezvýchodné situace podnítily k tvorbě existencialisty, umělce (a filosofy), jejichž díla se těšila mimořádnému zájmu zejména ve světě zdecimovaném druhou světovou válkou. V době, kdy se společnost jen ztěžka zotavovala z nejkrutějšího konfliktu svých dějin, se jeví filosofie „smrti jako jediné skutečné jistoty“ zcela přirozenou. Hrdina existencialismu je, velmi zjednodušeně, nešťastný. Snad se ani nedá hovořit o tom, že je naživu. Sice stále dýchá a mluví, ale už nemá lidské starosti, uzavírá se do svého nitra, v němž hledá vysvobození. Stav nicoty a prázdna, kterým jsou postavy existencialistických příběhů pohlceny, tlumí vsí silou jakékoliv potěšení ze života i veškeré důvody k podřízení se společenským pravidlům. Ono utlumení však nebývá dokonalé a i ty nejtemnější příběhy skýtají momenty, ve kterých se zdá, že ve světě není jen zoufalosti a utrpení. Štěstí navíc nemusí nutně nabývat běžné podoby, existencialistický hrdina má často potěšení ze zvrácených, konvencím se vymykajících situací, událostí či myšlenek. Proto si troufám tvrdit, že se určitá radost zcela nevyhne nikomu, a to ani těm nejodevzdanějším postavám.

O „cizinci“ Mersaultovi již bylo řečeno mnohé. Ponechme nyní stranou otázku jeho nevinu a zaměřme se na to, co chladného úředníka v životě těšilo. Mám totiž za to, že se v důsledku chmurné atmosféry celého románu ztrácejí momenty krátkodobého štěstí a uspokojení, které Camusův hrdina nesporně zažíval. Ke skutečnému štěstí se Mersault nejvíce blíží ve chvílích strávených se svou milenkou Marií. Není však schopný přirozeného, nejpůvodnějšího lidského citu — lásky. Nedokáže lásku opětovat, nevytváří si silné citové pouto, které je pro milence běžné. Všimá si krásy jejího těla, má rád její smích, dokonce v něm zanechává dojem, jak pěkně se Marie obléká. Ve chvíli, kdy svou dívku opustí, však už necítí

nic, a ač k ní občas v myšlenkách zabloudí, už tak slabé emoční vazby se brzy zcela přetrhají. Jeho radost je vázána k momentálnímu uspokojení, jen to, co právě prožívá, se zdá dostatečně reálné a intenzivní. Pouze takovýto chvilkový náznak štěstí dokáže přebít Mersaultovu odevzdanost a bezcitnost. Během svého vlastního soudního procesu vzpomíná na své „nejprostší a nejhouževnatější radosti: vůně léta, čtvrť, kterou jsem měl rád, jistý odstín večerního nebe, Mariin smích a rozličné její šaty.“ Kromě již zmiňované ¹ přítelkyně se v citaci dále objevil motiv požitku z přírody, širého světa, jenž hrdinu obklopuje. Mersaultovo okolí v něm očividně dokáže vyvolat příjemné pocity, které v něm zůstávají i přes veškeré útrapy, jimiž si jako vězeň prochází. Úředníková schopnost radovat se z maličkostí se mi jeví jako náznak naděje, víry v nalezení východiska. Té víry, kterou jsem v úvodu nazval existenční podmínkou.

Ikonickým tvůrcem existencialismu je bezesporu Jean-Paul Sartre, jehož sbírka pěti povídek *Zed'* poslouží pro ilustraci různorodosti štěstí v tomto uměleckém směru téměř dokonale. V každé povídce dochází, před tvrdým nárazem do oné pomyslné zdi, ke krátkému zlepšení poměrů, zdá se, že vymknutí se existencialistické nicotě je reálnou možností. Právě v těchto pasážích mohou postavy, které jinak autor stvořil v přesvědčení, že život není nic jiného než čekání na smrt, zažít onu radost.

Způsoby, jakými se hrdinům Sartrova díla dostává potěšení, jsou v jednotlivých příbězích naprosto odlišné. Pablo Ibbieta, příslušník odboje ve španělské občanské válce, ve svých posledních hodinách před popravou sice přemítá nad požitky klidného předválečného života, nicméně pravé — smysluplné — uspokojení mu přináší až příležitost znemožnit své vězňatele. Až pocit moci, schopnost do jisté míry ochromit, navzdory beznadějně situaci, nepříteli, v něm vyvolá pocity skutečně srovnatelné se štěstím. Hlavní roli zde hraje Pablův dojem, že jedinec není bezmocný proti nestvůrnému kolosu války.

Docela jinak si interpretuji rozpoložení hlavní postavy druhého příběhu Sartrova díla. Nazval bych je „neveselou radostí“. Eva se nachází na pomezí dvou světů, přičemž prvním z nich je svět lidí, potažmo jejích rodičů, tím druhým pak je svět duševně nemocného Pierra, Evina partnera. Ten si, zavřen ve svém pokoji, vydán na pospas halucinacím, vytvořil vlastní realitu a zároveň nepřeklenutelnou propast mezi sebou samým a zbytkem společnosti. Jeho družka, jen zřídka kdy přicházející do styku s jinými lidmi, se ocitá zcela osamělá na hranici zdravého rozumu a šílenství, důsledkem čehož jí už zdrojem potěšení může být pouze pocit

---

¹ CAMUS, Albert. *Cizinec*. Vyd. 5. Přeložil Miloslav ŽILINA. Praha: Garamond, 2005, s. 92, ISBN 80-86379-94-9

náležitosti do jedné z těchto dimenzí. Proto tráví dlouhé večery s Pierrem a jeho létajícími sochami, proto přítele až absurdně uctívá. Přesto však zůstává rozkročena mezi světem racionality a světem vykonstruovaným v hlavě blázna.

Třetí povídku sbírky *Zed'* zmíním jen krátce. Jejím hlavním představitelem je tentokrát vyloženě antihrdina Paul Hilbert, jenž trpí nevysvětlitelnou nenávisť k lidem, respektive ke všemu, co je lidské. Hilbert touží po nesmrtelnosti — ne fyzické, nýbrž té dějinné — chce být pamatován, nedbaje o to, že se uchází o proslulost nechvalnou. Způsob, jakým plánuje onoho „věhlasu“ dosáhnout (zastřelení neznámých, nevinných kolemjdoucích), je velmi daleko za hranou lidskosti. To si sice nešťastník uvědomuje, nedokáže se však vzdát své ideje štěstí. Nesmírně zkaženého a odpuzujícího štěstí. Nutno dodat, že podobně jako u předchozí povídky jde o velmi pokroucenou formu radosti, se kterou se asi jen těžko ztotožníme.

Osud Lucienne Crispinové (zvané Lulu) z příběhu *Intimita* je další připomínkou komplikovanosti štěstí. Impulzivní mladá žena, provdaná za impotentního přestárlého Henriho, je přesvědčená — nemalou zásluhu na tom, nutno dodat, má její přítelkyně Rirreta — že lepšího života (neboli života šťastnějšího) se jí dostane, uteče-li od manžela k mladému, silou překypujícímu nápadníkovi Pierrovi. Ten Lucienne slibuje odjezd na Francouzskou Riviéru, bezstarostné dny ve vile při pobřeží a navíc dokáže dívce poskytnout i uspokojení v milostném životě. Poté, co se Lulu skutečně odpoutá od svého chotě a vrhne se do náruče Pierrovi ale vůbec žádné radosti nedosáhne. Po jediné noci s ním si uvědomuje, že býti otrokem sexuálních potřeb svého partnera není o nic radostnější, než žít s takovým, který podobné nároky nemá vůbec. Nakonec se, opět s přispěním své (ne tak docela bezelstné) přítelkyně, navrací k Henrimu a vzdává se snahy o nalezení absolutního štěstí.

Mladí vůdce, poslední novela sbírky, se mírně vymyká vzoru společnému předchozím příběhům. O jejím vyústění můžeme totiž uvažovat téměř jako o šťastném konci. Lucienova radost ve finální části příběhu pramení z pocitu úspěšné sebeidentifikace, nalezení místa ve společnosti. Na první pohled skutečně působí dojmem vzdělaného mladého muže se zářnou budoucností — jaká to změna oproti dospívajícímu Lucienovi, pochybujícímu o smyslu své existence. Mě však obraz sebejistého mladíka s nově nalezenou identitou zcela nepřesvědčil. Jeho štěstí nepůsobí upřímně, není osvobozující.

Jen těžko někdo může rozporovat tvrzení, že existencialistická literatura zpochybňuje život a jeho smysl. Životem mnohdy výslovně pohrdá a upírá mu kvality, které jsem v

předchozích řádcích nesčetněkrát zmínil: radost, štěstí, naději. Zda (a jak) se přesto dokázaly do děl Alberta Camuse a Jean-Paula Sartra vplížit, jsem se snažil odhalit na několika různorodých příkladech. Věřím, že v případě Mersaulta je možné porozumět jeho chápání radosti, na druhou stranu asi jen těžko můžeme souznít s Hilbertovou představou o šťastném způsobu odchodu z tohoto světa. Pravdou zůstává, že každá radostná chvíle, každý záblesk štěstí je v existencialismu pohlcen mnohonásobně vyšším počtem momentů plných beznaděje a každá světlá myšlenka se ztrácí po tíhou krutého vyčlenění ze světa lidí. Já si však radši zapamatuji to, že trochu oné životadárné radosti lze vypátrat kdekoliv — dokonce i v temném světě zdí a poprav. Ostatně, možná nejlépe dokázal tuto ideu vyjádřit ústy svého úředníka Mersaulta sám Camus:

„Maminka často říkala, že člověk nikdy není nešťastný ve všem všudy.“²

Použitá literatura:

1. CAMUS, Albert. *Cizinec*. Vyd. 5. Přeložil Miloslav ŽILINA. Praha: Garamond, 2005, ISBN 80-86379-94-9.
2. SARTRE, Jean-Paul. *Zed'*. Vyd. 2. Přeložili Josef ČERMÁK a Eva MUSILOVÁ. Praha: Odeon, 1992, ISBN 80-207-0345-4.

---

² CAMUS, pozn. 1, s. 98